עתיד היחסים האסטרטגיים בין ירדן לישראל

אפרים קם

סימני השאלה

מטבע הדברים, סימני-השאלה גדולים. לאחר 46 שנות שלטונו של המלך חוסיין – פרק זמן ארוך מאד לפי כל קנה-מידה, וודאי בנתוני המזרח התיכון – קשה להעריך כיצד תתנהל הממלכה בלעדיו. במהלך שלטון כה ממושך, נוצרה זיקה הדוקה בין האיש והמנהיג חוסיין לבין משטרו, והליכתו יוצרת מרחב גדול של אי-ודאות לגבי אופי המשטר ההאשמי, יציבותו ומדיניותו בתקופה הבאה. מרחב כזה היה נוצר גם לוא היה נשמר מימד המשכיות, שטופח על-ידי המלך חוסיין במשך שנות דור, בדמותו של הנסיך חסן. על אחת כמה וכמה, כשברגע האחרון הועלה לשלטון המלך עבדאללה, בעל הנסיון המוגבל עדיין בתחומי מדיניות הפנים והחוץ, ושעמדותיו אינן מוכרות דיין בסוגיות המרכזיות של ניהול המדינה. עבדאללה מבטיח, כפי שניתן היה לצפות, שימשיך במדיניות אביו. אולם מותר להניח, כי הוא מצוי רק בתחילת גיבושם של קווי מדיניותו, וכי אלו יעוצבו במבחן המעשה וההתנסות בשנים הבאות.

אחד מסימני-השאלה העיקריים לגבי מדיניותה של ירדן נוגע ליחסיה העתידיים עם ישראל. זו סוגיה קריטית לגבי ירדן, משום שיש לה זיקה הדוקה לעצם קיומה, לבטחונה הלאומי, ליחסיה עם העולם הערבי ולמעמדה בו, וגם ליציבותו הפנימית של המשטר ההאשמי. סימן-השאלה לגבי היחסים עם ישראל נובע מכך, שזו סוגיה בעייתית ומורכבת, הנתונה לאילוצים וללחצים חיצוניים ופנימיים, ושידעה משברים, עליות ומורדות גם בימי המלך חוסיין. מאחר שלאישיותו, להבנתו ולהתנסותו האישית של חוסיין היה משקל חשוב בעיצוב המדיניות כלפי ישראל, עולה מאליה שאלת משקלו של מרכיב זה במדיניותו העתידה של עבדאללה.

קשריה האסטרטגיים של ירדן עם ישראל

לאהדה בו. גם שרותי הבטחון הירדניים הוכיחו לאורך השנים מידה רבה של יעילות בניטרול סיכונים פוטנציאליים למשטר.

שתי בעיות קשות מעיבות על תמונה חיובית זו. האחת היא המשבר הכלכלי הממושך בו נתונה ירדן מאז אמצע שנות ה-80, בעיקר עקב השפל בשוק הנפט ותוצאות מלחמת המפרץ, כולל הנתק מעיראק. הירדנים חוששים, שהמשבר הכלכלי יפגע בראש ובראשונה בשכבות החברתיות שעליהן נשען המשטר, ובהן הבדווים, ויעניק חיזוק מחודש לתנועה האיסלאמית בירדן.

הבעיה השנייה היא האיום הנובע מהאוכלוסיה הפלסטינית, בשתי הגדות, על יציבות המשטר. אין ספק שאיום זה מטריד מאד את המשטר הירדני ומשפיע על מהלכיו. הוא חושש, שהקמת ישות פלסטינית עצמאית ממערב לירדן עלולה לעורר רגשי הזדהות לאומית עימה בקרב הפלסטינים שממזרח לירדן, וזו גם עלולה לתבוע לעצמה את הזכות לייצג אותם. הוא אף מודאג מהאפשרות, שהקמת מדינה פלסטינית תביא להגירת פלסטינים אל ממזרח לירדן, ותערער את המאזן הדמוגרפי שם. במידה רבה, זהו איום פוטנציאלי, שטרם מומש. הציבור הפלסטיני בירדן, המהווה למעלה ממחצית אוכלוסייתה, מעולם לא התארגן במסגרות פוליטיות משמעותיות, ולא התקומם נגד המשטר – גם לא בימי "ספטמבר השחור" ב-1970. הפלסטינים אינם עשויים מקשה אחת, ורבים מהם התערו במדינה הירדנית ורואים עצמם קשורים בה ובגורלה. למרות החשש הירדני מסכנה זו, הסבירות שהיציבות בירדן תתערער במידה משמעותית עקב האיום הפלסטיני עדיין אינה גבוהה.

בסך הכל, לא נשקפת בשלב זה סכנה ממשיית וקרובה ליציבותו של המשטר הירדני.

הושפעו בעבר, ויושפעו גם בעתיד, במידה רבה ממיקומה הגיאופוליטי – מתהליכים מדיניים וכלכליים המתפתחים באזור, מיחסיה עם מדינות ערב העיקריות, ומבעיותיה הפנימיות. אך במידה לא פחותה, קשרים אלה הם גם פועל יוצא של מדיניותה וצעדיה של ישראל, הן במישרין כלפי ירדן, והן לגבי סוגיות שלירדן יש ענין חיוני בהן.

יציבותו העתידה של המשטר ההאשמי

נקודת המוצא לבחינת עתיד היחסים האסטרטגיים בין ירדן לישראל צריכה להיות שאלת יציבותו הפנימית העתידה של המשטר ההאשמי. ככל שניתן לשפוט, עבדאללה מקבל לידיו ממלכה בעלת משטר יציב יחסית, גם אם לא נטול בעיות קשות – ודאי יציב בהרבה מזה שירש חוסיין ב-1952. סירובן של חלק ממדינות ערב להכיר בלגיטימיות של הממלכה ושל המשטר ההאשמי ירד מעל הפרק מזה דור, ומידת עוינותן כלפי ירדן הצטמצמה במידה משמעותית, גם אם לא נעלמה. נסיונות מצד גורמים חיצוניים – בעיקר מצד סוריה, ובמידה פחותה מצד עיראק – לחתור תחת המשטר עדיין נעשים מפעם לפעם, אך אין להשוות את חומרתם וסכנתם לאלו של שנות ה-50 וה-60.

למשטר יש אופוזיציה מבית – בעיקר מצד התנועה האיסלאמית ומצד גורמים בשמאל. אולם זו אינה חזקה כדי לאיים על המשטר, והיא גם אינה אלימה. היא חותרת בעיקר להביא לשינויים במדיניות המשטר, ולאוו דווקא להפילו ולהחליפו. מהצד השני, הצבא הירדני, עמוד התווך של המשטר, היה נאמן לו כמעט ללא סייג לאורך כל תקופת שלטונו של חוסיין, וסביר להניח שיתלכד גם מאחורי עבדאללה, שבא משורותיו, וזוכה כנראה

אין כיום גורם חיצוני המאיים על ירדן בעוצמה מדאגה. מזה שנים גם לא קיים גורם פנימי החותר באורח משמעותי ובעקביות להפיל את המשטר. הבעיות שבפניהן ניצב המשטר, ככל שהן קשות, אין בהן כדי לאיים על שרידותו. וככל שניתן להעריך, נתונים אלה אינם עומדים להשתנות בתקופה הקרובה, תחת שלטון עבדאללה.

האינטרסים האסטרטגיים המשותפים עם ישראל

היחסים האסטרטגיים בין ירדן לישראל התגבשו בהדרגה בעיקר מאז תחילת שנות ה-70, וקבלו תנופה נוספת בעקבות חתימת הסכם השלום ביניהן. יחסים אלו הם במידה רבה פועל יוצא של אינטרסים אסטרטגיים משותפים לירדן ולישראל, כשעל בסיס זה נוספה תרומת מנהיגותו האישית של המלך חוסיין. את האינטרסים האסטרטגיים המשותפים עם ישראל, מנקודת ראותה של ירדן, ניתן לסכם כדלקמן.

ראשית, במשך שנים רבות, גם בתקופות של יחסי אויבות ועימותים צבאיים, התקיימה שניות בתפיסה הבטחונית הירדנית את ישראל. מצד אחד, ירדן תפסה את ישראל כאיום מרכזי כלפי בטחונה הלאומי – בדרך כלל, כאיום החמור ביותר. מצד שני, ובמקביל, ירדן תפסה את ישראל כנדבך חשוב של בטחונה הלאומי, בגלל האינטרס הישראלי המובהק בשרידותו וביציבותו של המשטר ההאשמי.

מאז תחילת שנות ה-70 הלך והתמעט משקלו של האיום הישראלי בעיני ירדן, אף כי לא נעלם, מסיבה עיקרית אחת: יציאת הגדה המערבית מתחת שליטת ירדן ב-1967 ודיכוי הארגונים הפלסטיניים בירדן ב-1970-71 ביטלו את הגורם המרכזי לעימותים הצבאיים בין ירדן לישראל. במקביל, גדל משקלו של המרכיב הישראלי בחיזוק בטחונה הלאומי של ירדן. הסכם השלום בין שתי המדינות נתן ביטוי פורמלי למצב זה: מכאן ואילך ישראל אינה

מהווה עוד איום כלפי ירדן, ומאידך היא מגלה ענין ומעורבות בחיזוק כוחה הצבאי של ירדן ויכולתה להגן על עצמה.

שנית, במסגרת זו, ישראל משמשת גורם מרתייע נגד גורמים חיצוניים העלולים לאיים על ירדן ומשטרה. גם ללא הסכמה פורמלית מפורשת בענין זה, צריך להיות ברור למדינות כסוריה ועיראק, כי נסיון מצידן לאיים על בטחונה של ירדן צפוי להיתקל בגיבוי ישראלי לירדן. בנוסף לכך, ישראל וירדן מגלות הבנה משותפת, בעיקר מאז מלחמת המפרץ, שיש למנוע את הפיכתה של ירדן לזירת עימות צבאי בין ישראל לשכנותיה הערביות של ירדן. הירדנים גם סבורים, כנראה, שיצירת קשר בינה לבין שיתוף הפעולה הבטחוני המתרחב בין תורכיה לבין ישראל תחזק את מעמדה האזורי.

שלישית, לישראל ולירדן יש ענין משותף לבלום את האיום הנובע מהבעיה הפלסטינית. הירדנים מצפים, כי ענין זה יתורגם לשיתוף פעולה ולשמירה מצד ישראל על מרכיבים הנוגעים לבטחונה של ירדן, במסגרת ההסדרים שיושגו עם הפלסטינים. מנקודת ראותם של הירדנים חשוב במיוחד, שישראל תבטיח את אינטרסיהם במהלך גיבוש הסדר הקבע, משום שהוא צפוי להוביל להקמת ישות פלסטינית עצמאית, שתיצור סיכונים חדשים לגבי ירדן. רביעית, לירדן יש ענין מיוחד בניצול השלום עם ישראל והיחסים הקרובים עימה להשגת צמיחה כלכלית, ובכלל זה לשיפור מאזן המים שלה. ההנחה הירדנית היא, כי ניתן לנצל את יתרונותיה הכלכליים של ישראל למשיכת השקעות ופיתוח פרויקטים בירדן. צריך לומר, כי מאז חתימת הסכם השלום, ניכרת אכזבה ירדנית מההישגים הכלכליים של יחסי השלום, ותחושה שישראל לא מימשה את מלוא התחייבויותיה והבטחותיה לירדן.

וחמישית, ירדן מבקשת להיעזר בישראל כדי להרחיב את הסיוע האמריקאי לה. באורח מסורתי, לירדן יש יחסים קרובים עם ארה"ב,

המתבטאים גם במחוייבות אמריקאית לא-פורמלית לבטחונה וליציבותה. אולם לירדנים ברור, שיש מגבלות ליכולתה של ארה"ב לתמוך בהם ולסייע להם, שבעבר נבעו, בין השאר, מתוך ההתחשבות האמריקאית בצרכי הבטחון של ישראל. לפיכך, הם מבקשים להשען גם על קשריה המיוחדים של ישראל בארה"ב, כדי לזכות בסיוע אמריקאי משמעותי יותר, כלכלי ובטחוני, ולחזק בכך את מעמדם האזורי. במקביל לענין בסיוע האמריקאי, יש לירדן גם ענין בשיתוף פעולה בטחוני ישיר עם ישראל, בעיקר בתחום הלוגיסטי.

ככל שניתן לשפוט, משקלם של אינטרסים אלה ישאר חשוב מאד בעיני הירדנים גם תחת שלטונו של עבדאללה. אלו אינטרסים בסיסיים, הנובעים ממיקומה הגיאופוליטי הבעייתי של ירדן, מנחיתותה הצבאית מול המדינות הגובלות בה ומבעיותיה הפנימיות. נתוני יסוד אלה אינם עומדים להשתנות, ומשום כך מותר להניח, שגם שליטה החדש של ירדן יחתור לקיום יחסים קרובים עם ישראל, לפחות כל עוד לא יאפילו עליהם אינטרסים מנוגדים.

התרומה האישית של המלך

אופים ומגמותיהם של היחסים עם ישראל בשני הדורות האחרונים נקבע, מהצד הירדני, לטוב ולרע, לא רק על-ידי תפיסת האינטרסים האסטרטגיים, אלא גם בהשפעת משקלו וגישתו האישית של המלך חוסיין. ניתן לומר, שחוסיין היה הערך המוסף של היחסים המיוחדים עם ישראל. החום האישי והכריזמה, האהבה שרחשו לו רוב בני עמו, והיותו מקבל ההחלטות הראשון במעלה והבלתי מעורער בצמרת הירדנית – כל אלה הקנו לו יכולת גבוהה לטפל במשברים פנימיים. סגנון המנהיגות, הוותק בשלטון והנסיון העצום, היוקרה והמעמד הבינלאומיים – כל אלה הקנו לו גם מעמד מיוחד במינו ויחס של כבוד בעולם הערבי. מעמד זה איפשר לחוסיין לגלות

מעורבות, אמנם מוגבלת, בערוצי המו"מ בין ישראל לפלסטינים ולסוריה.

למעמדו האישי של חוסין היתה משמעות חשובה במיוחד גם לגבי קשריה של ירדן עם ישראל. חוסין קבע באורח אישי את מהותם וקצבם של המהלכים הירדניים כלפי ישראל, והיתה לו מידה רבה של יכולת לעמוד מול מתנגדים, מבית ומחוץ, למהלכיו. משקלו האישי הוא שאיפשר לו להישיר מבט בעיני בני עמו ולומר להם במפורש, שיש לחתור לשלום אמיתי וחם, על בסיס פיוס בין העמים. עדיין לא ברור עד כמה עבדאללה ירצה ויוכל לחמם את השלום עם ישראל, מעבר לתשתית האינטרסים המשותפים. גם אם ירצה בכך, נראה שלפחות לתקופה הקרובה יחסר לו המשקל האישי שהיה לאביו בזירה הפנימית והחיצונית. גם לחוסין נדרשו שנים לא מעטות והתנסות בשורה של משברים, עד שבנה את מעמדו המיוחד, מאז תחילת שנות ה-70. אמנם עבדאללה כבר החל לבנות מעגל של קשרים אישיים והכרויות עם מנהיגים ישראלים, אולם בכל מקרה, למנהיגי ישראל יחסר, לפחות בתקופה הקרובה, מימד האינטימיות שנבנה במשך עשרות שנים עם חוסין, שגם לו היה תפקיד בבניית היחסים בין שתי המדינות.

יתר על כן, בשל נסיונו המוגבל בניהול ענייני המדינה, יהיה עבדאללה זקוק לעצתם של מקורבים בעלי נסיון, לפחות בתקופה הראשונה למלכותו. בתקופה זו, גם המדיניות כלפי ישראל תהיה תלויה, במידה לא מבוטלת, בגישתם של אותם אישים שעבדאללה יבחר לקרב אליו ולהיעזר בעצתם.

סוגיות המפתח

האינטרסים המשותפים בין ירדן לישראל, ועמדתו האישית של עבדאללה לגביהם, יעמדו למבחן בתקופה הבאה בשורה של סוגיות מרכזיות, שתוצאותיו ישפיעו על כיוון היחסים בין שתי המדינות. ניתן להצביע על לפחות ארבע סוגיות כאלה.

האחת, המגמות בתהליך השלום. לירדן יש אינטרס חיוני בקידום תהליך השלום הישראלי – פלסטיני והשלמתו, משום שהיא חוששת שכשולן התהליך יביא למשבר ולזעזועים, העלולים לגרוף גם את ירדן והציבור הפלסטיני בה. מצד שני, היא מודאגת מההשלכות השליליות שיהיו לגביה כתוצאה מכינון ישות פלסטינית עצמאית, והיא מבקשת, גם באמצעות ישראל, למזער סיכונים אלה במסגרת הסדר הקבע. בעיניה של ירדן, בתהליך מדיני מאוזן, שבו יישמרו גם אינטרסיה, ניתן יהיה לצמצם את האיום הפלסטיני כלפיה, על-ידי מיקוד עניינם של הפלסטינים במדינתם, והמשך טיפוח האופי הלאומי הנפרד של המדינה הירדנית.

מכאן נובע, שעצירת תהליך השלום, וחוסר רגישות ישראלית מספקת לאינטרסים הירדניים בהסדר ישראלי – פלסטיני, ישפיעו לרעה על יחסי ירדן – ישראל. וזוהי נוספת, סביר להניח שהתקדמות בתהליך השלום בין סוריה לישראל תקל על המשטר הירדני לפתח את יחסיו עם ישראל.

השניה, המצב הכלכלי. כבר נאמר, כי בירדן היו ציפיות גבוהות – בחלקן אולי בלתי מציאותיות – לשיפור ניכר ומהיר במצב הכלכלי כתוצאה מהסכם השלום עם ישראל, ואלה לא התממשו. במיוחד, יש לירדנים טענות קשות לגבי ההגבלות הישראליות – שבעיניהם נועדו להגן על התוצרת הישראלית – המונעות את הגדלת היצוא הירדני לשטחים הפלסטינים. ירדן גם מאוכזבת מכך, שהסכם השלום לא הביא למשיכת השקעות ולהקמת פרויקטים גדולים, במידה שתביא ליצירת מקומות עבודה ולירידה מוחשית בהיקף האבטלה בירדן.

במסגרת זו תופסת מקום מרכזי סוגית מיכסות המים המועברות לירדן. בשנה שעברה העבירה ישראל לירדן 55 מליון מ"ק מים מהכנרת, מתוכם 25 מליון מ"ק כמחווה מיוחדת למלך חוסין, לפי בקשתו, לאחר שבירדן נוצר משבר חמור באספקת מי שתיה לערים. אולם

במרץ השנה הודיעה ישראל לירדן, כי השנה תיאלץ לקצץ 60% מהמיכסה עקב הבצורת הקשה. הפרשה עוררה סערה בירדן. הירדנים דחו את הודעת ישראל, הציגו אותה כהפרה של הסכם השלום, וקבלו על כך שהחלטת ישראל התקבלה באורח שרירותי, מבלי להתייעץ עם ירדן או לנהל עימה מו"מ.

הפרשה הסתיימה בינתיים בהסכם מחודש בין הצדדים, לאחר שהירדנים הודיעו, שישאלו נסוגה מרוב מרכיבי החלטתה. אולם עצם ההחלטה, בנושא כה חשוב לירדן שבהכרח יש לו השלכות על יחסי השלום, וגם עיתויה – זמן קצר לאחר עליית עבדאללה לשלטון, וכשהוא מחוזר על-ידי סוריה ומצרים – אינם מעידים על רגישות יתירה למצבה של ירדן.

אין ספק שהמשכה של האכזבה בתחום הכלכלי, בין אם היא מוצדקת ובין אם לאו, יקשה מאד על פיתוח יחסי השלום בין שתי המדינות. תוצאות כלכליות נראות לעין של יחסי השלום ירחיבו את מערכת הקשרים בין ישראל לירדן, יגדילו את מעגל התומכים בשלום חם בציבור ובצמרת בירדן, ויסייעו למשטר לשכנע את עמו בדבר החיוניות שבקשרים אלה. לחילופין, אכזבה גוברת מהתועלת הכלכלית של השלום עלולה להקשות על פיתוח הקשרים עם ישראל גם בתחומים אחרים.

השלישית, מצב היחסים בין ירדן למדינות ערב. המשטר הסורי מתנגד ליחסי השלום בין ירדן לישראל, וחתימת הסכם השלום ביניהן הביאה לצינון יחסי סוריה – ירדן. מצרים ומדינות ערביות אחרות מסתייגות מהמשך פיתוח היחסים בין ירדן לישראל, לפחות כל עוד תהליך השלום הישראלי – פלסטיני אינו מתקדם. בצד לחצים, ייתכנו גם פיתויים ערביים כלפי ירדן, כדי להביא לצמצום יחסי השלום. אסד כבר הציע לעבדאללה לפתוח פרק חדש ביחסי סוריה – ירדן, ויש להניח שבהמשך ההידברות ביניהם, ככל שתתפתח, תעלה גם שאלת היחסים עם ישראל.

גם אם סביר להניח, שעבדאללה יכיר בחשיבות היחסים הקרובים עם ישראל, עדיין לא ברור איזה איזון יבקש ליצור בין יחסים אלה לבין יחסיו עם מדינות ערב. גם ללא פגיעה בעצם יחסי השלום עם ישראל, שיפור ניכר ביחסי ירדן עם סוריה, לדוגמה, יכול להשפיע לשלילה על יחסי ירדן – ישראל, לפחות כל עוד תהליך השלום בין ישראל לסוריה אינו מתקדם. ככלל ברור, שהמשך השפל ביחסיה של ישראל עם מדינות ערב יקשה על פיתוח קשריה עם ירדן.

והרביעית, ההתנגדות הפנימית בירדן לפיתוח היחסים עם ישראל. קיימים בירדן אישים וגופים המתנגדים להרחבה יתירה של מערכת היחסים עם ישראל. בין אלה יש גופים, שעצם יחסי השלום עם ישראל מנוגד לתפיסתם, כדוגמת התנועה האיסלאמית; ויש

אחרים – גם בצמרת הירדנית -- המסתייגים מהמחיר שירדן משלמת עבור שלום זה ביחסיה עם סוריה, או שהם סבורים שמדיניותה של ישראל מאז חתימת הסכם השלום אינה מצדיקה יחסים קרובים עימה. הסתייגות כזו מצויה, בין השאר, בחוגי האינטליגנציה, התקשורת והאיגודים המקצועיים, וגם בפרלמנט, שרוב חבריו תמכו בשנה שעברה בהודעה הקוראת להפסקת הנורמליזציה עם ישראל.

גם בסוגיה זו, קשה עדיין לשפוט כיצד ינהג עבדאללה, וכיצד יגיב על דרישות פנימיות לצמצום הקשרים עם ישראל. פיקוד הצבא הירדני עשוי לצדד בהרחבת הקשרים עם ישראל, לפחות בתחום הבטחוני, והעובדה שעבדאללה בא משורותיו, וכנראה נתמך על ידו, עשויה לתרום לטובת פיתוח קשרים אלה.

אך גם כך, חשובה לא פחות תהיה עמדתם של אנשי קבוצת היועצים שתגבש בקרבת המלך החדש בענין זה.

בסיכום סוגיות אלה צריך לזכור, כי גם בימיו של המלך חוסין היו עליות ומורדות ביחסי ירדן – ישראל, וכי גם המלך המנוח האט את פיתוח היחסים כאשר המדיניות הישראלית לא היתה לרוחו. ועוד ראוי להדגיש, כי עקב מיקומה הגיאופוליטי הבעייתי, חתרה ירדן תמיד לפתח יחסים קרובים לפחות עם אחת ממדינות האזור. אלא שלאורך השנים החליפה ירדן את השותפה ליחסים אלה מעת לעת, לאור הנסיבות האזוריות: היו תקופות שזו היתה עיראק, בתקופות אחרות מצרים, ואף סוריה; בשנים האחרונות מילאה ישראל, באורח חלקי, תפקיד זה.

סיכום

האינטרסים האסטרטגיים המשותפים בין ירדן לישראל יוצרים בסיס להנחה, כי המלך עבדאללה יבקש עקרונית להמשיך ביחסים קרובים עם ישראל. המלך החדש גם אומר זאת, מאז עלייתו לשלטון. אך גם אם תשתית היחסים תשאר מוצקה, משום שהאינטרסים הלאומיים הירדניים מחייבים זאת, נוצר עתה סימן-שאלה גדול מבעבר לגבי מידת החום שתוקרן לתוכם מצידו של עבדאללה.

הקושי לענות על שאלה זו נובע מכך, שלא רק שעמדותיו הקונקרטיים של עבדאללה אינן מוכרות דיין, אלא שלאור נסיונו המוגבל בעניינים מדיניים, ספק אם הוא עצמו גיבש את עמדותיו הלכה למעשה. ומאחר שטרם התנסה במבחן המציאות, לא ברור כיצד ינהג כשפיתוח היחסים עם ישראל יעמוד בניגוד לאינטרסים אחרים של ירדן, כיצד יפעל

• מידת הצלחתם של המלך עבדאללה ומנהיגי ישראל לפתח מערכת אמينة של יחסים אישיים ביניהם.

מכל זה נובע גם, כי חלק חשוב של התשובה לגבי מדיניותה העתידה של ירדן מצוי בידי ישראל. הדברים נוגעים בראש ובראשונה למדיניות ישראל בתחום תהליך השלום ושיתוף הפעולה הכלכלי עם ירדן, שכבר בימיו של חוסין הסתברה כבעלת השפעה רבה על צעדיה של ירדן. אולם מעבר לכך, ישראל תצטרך לגלות רגישות ללחצים המופעלים על המשטר עקב מדיניות השלום שלו, לזיקתו העדינה והבעייתית לסוגיה הפלסטינית, ולעובדה שמעל לכל המשטר ההאשמי הוא משטר מוסלמי וערבי. ישראל צריכה לזכור, שהתייחסות לקשרים עם ירדן כדבר מובן מאליה, חיבוק הדוק מדי, והפגנת התנשאות כלפיה רק יזיקו ליחסים עדינים אלה.

כשאלה יקלעו למשברים בעתיד, וכיצד יגיב על לחצים פנימיים וחיצוניים לצמצום.

בהעדר נתונים מספיקים, בשלב זה, שיאפשרו מתן תשובה מלאה לשאלות אלה, ניתן להניח כי המדיניות הירדנית בענין היחסים האסטרטגיים תהיה פועל-יוצא של המרכיבים העיקריים הבאים:

• כובד הלחצים, וגם הפיתויים, שיופעלו כלפי המשטר ההאשמי, מבית ומחוץ, לצמצם את קשריו עם ישראל.

• מצב ההתקדמות בתהליך השלום בין ישראל לפלסטינים, וגם בין ישראל לסוריה, והמידה שבה ישראל תוכל להבטיח את האינטרסים הירדניים במסגרת הסדר הקבע בשאלה הפלסטינית.

• מידת התועלת הכלכלית שירדן תפיק מהיחסים המיוחדים עם ישראל, לאור ציפיותיה הגבוהות לכך.